

Prezidentam jādod pilnvaras tramdīt

Pēc 12. Saeimas vēlēšanām, juzdams atbildību vēlētāju priekšā, valsts tiesību speciālists, deputāts, prof. RINGOLDS BALODIS mudināja dibināt darba grupu, lai izskatītu iespējas mainīt Valsts prezidenta ievēšanas kārtību un pilnvaras. To izdarīja, piesaistot juridiskos un politiskos ekspertus. Par darbošanos 11 sēdēs divu gadu garumā tagad intervijā stāsta Balodis pats, un profesors arī sagatavojis 40 lappušu dokumentu, kas kalpos par pamatu darba grupas atzinumam.

EGILS LĪCĪTIS

Darba grupā noskaidrojāt juridiskos apstākļus par prezidenta vēlēšanu kārtības maiņu, iespējamo pilnvaru paplašināšanu. Kas no grupas vadītāja viedokļa izkristalizējies?

R. Balodis: Kaut pirms vēlēšanām netrūka partiju, kuras teicās panākt tiesības tautai vēlē prezidentu, 12. Saeimā ātri noskaidrojās, ka nevienas politiskais spēks, izņemot dažas opozīcijā palikušās partijas, negrasās šo lietu skatīt. Man bija svarīgi, lai diskusija sāktos, nevis tiktu nobēdināta kādā tumšā plauktā, lai tad šo jautājumu atkal izvilktu pirms kārtējām Saeimas vēlēšanām. Kāpēc tā notiek? Lozungs, ka jāmaina prezidenta ievēšanas modelis, ir labi pārdodams priekšvēlēšanu laikā, jo socioloģija rāda, ka 80% aptaujāto ideju kvēli atbalsta. Vēlāk tas kļūst neaktuāli, jo pie varas tikušiem rūp tikai varas saglabāšana, savukārt pret visiem priekšlikumiem, kas nāk no opozīcijas partijām, attieksme ir līdzīgi kā Vinijā Pūkā – šis ir nepareizās bites, tāpēc viņām ir nepareizs medus. Un nekādas konstruktivitātes. Pozīcijā esot, varētu veikt reformas, bet nav laika, jo svarīgāk saglabāt ministru portfeļus, cīnīties par ietekmi valdībā vai palīdzēt realizēt savu finansētāju ieceres. Tautu interesējošām lielām, valstiskām lietām darba kārtībā patiesībā vietas nepaliek.

Atrodoties ārpus valdību veidojoša kodola, izstrādāt fundamentālus likuma grozījumus novārtā pamestam "prezidenta jautājumam" nav viegli, jo, kā jau teicu "nepareizais medus". Tāpēc liku priekšā esošās Satversmes normas auditu un ierosināju kopā – visiem politiskiem spēkiem izskatīt iespēju mainīt prezidenta ievēšanas kārtību un vai tas salāgojams ar pilnvaru apjomu. Līdz šim vien-

KARĪNAS MIEZĀJAS FOTO

Ringolds Balodis: "Pateikt, ka tauta nedrīkst vēlē prezidentu, nesaprot, kā balso – tas, manuprāt, ir prettautiski un nedemokrātiski."

mēr, kad tika rosināts jautājums par tautas vēlēto prezidentu, oponenti to torpedēja ar pretjautājumu: kādas pilnvaras ir jāpalielina? Atbilde, ko sniedz darba grupa, ir vienkārša – ievēšanas modelis tiešā veidā nav saistāms ar pilnvarām. Satversme Latvijas valsts rītausmā tika rakstīta tautas vēlētam prezidentam, taču, tā kā pati Satversmes pieņemšana toreiz tika apdraudēta, bija jāpanāk kompromīsa, ar jēgām kompromīsiem. 1922. gadā panāktais kompromīss bija parlamentārie vēlēti prezidenti...

Mēs darba grupā padziļināti aplūkojām prezidenta pilnvaras un sēdēs kristalizējās vairāki secinājumi. Daži ir ieviešami, arī negrozot Satversmi. Piemēram, Valsts prezidentam vajadzētu būt tiesībām izraudzīt un likt apstiprināšanai Saeimas balsojumā nozīmīgu valstisku amatu kandidātus.

Nosauciet, kādas amatpersonas pils varētu virzīt!

Sākumam valsts kontrolieri, tiesībsargu, domāju, arī KNAB direktoru. Varētu runāt arī par Augstākās tiesas priekšsēdētāju un ģenerālprokuroru.

Tātad pilnvaru jomā ir ierosinājumi, kā virzīt uz priekšu. Vai sekos

politisks izvērtējums un ko vēstīsiet cilvēkiem, kas cerējuši uz tiesībām vēlē prezidentu?

Kā notikumi izvērtīsies, jājautā valdošajai koalīcijai, jo koalīcijas partijas vārdos atbalsta tautas vēlēto prezidentu.

Es piederu mazākuma deputātiem, un tādiem ir trīs veidi, kā vadīt dienas parlamentā. Viens ir – novilkt kurpi un kāpt tribīnē, pievērsot sev uzmanību. Tas ir efektīvi, bet ne vienmēr saturiski pilnvērtīgi. Otrs, kā daži opozīcijas (un ne tikai) kolēģi dara, – sēž četrus gadus Saeimas solā, aperiģi pārdomājot pasaules iekārtu un izbaudot savu augsto statusu. Trešais – darīt likumdošanas darbu, kas sniedz gandarījumu. Es darbojos šajā virzienā – tas man patīk, un cenšos, lai tas, ko es daru, būtu arī paliekoši. Jāatzīst, ka darba grupu nebija viegli izveidot. Līdzīgi kā parlamentārajās izmeklēšanas komisijās arī mūsu darba grupā piedalās visu 12. Saeimā izveidoto frakciju pārstāvji. Kopumā seši deputāti...

...partijām neinteresēja, tās negribēja deleģēt pārstāvju?

Darba grupa ir īpatna parlamentārisma forma, tāds kā kolēģu forums, kur darbojas patiesām ieinteresē-

ti deputāti. Apakškomisijās, komisijās jāierodas obligāti, citādi draud sankcijas. Darba grupās – gribi ej, gribi neej. Tomēr šajā gadījumā klātesošajiem vielas iztīrāšana šķita aizvien aizraujošāka, mūsu darbība guva arī plašu publicitāti. Taču kāda būs darba grupas vairākuma reakcija, izlasot manu atzinumu, nemāku teikt.

Kādā secībā lietas risināsies?

Ja atzinumu otrdien apstiprina darba grupā, tas ceļo uz Juridisko komisiju, tālāk to nosūta Saeimas frakcijām. Kolēģi deputāti dokumentu var mainīt, papildināt, var parādīties atsevišķi viedokļi. Tālāk no Juridiskās komisijas atkārtīgi, vai atzinumā iekļautie priekšlikumi pārtaps likuma vai Satversmes grozījumus, ko atbalsta Saeimas vairākums.

Piedaloties sēdēs, klausījies juridiskos spideklus, eksprezidentus, bijušos premjerus dalāmiēs ar pieredzi un vērtīgām domām, turpretī politiķi sēdēja kā bildes. Nenovēroju, ka uzstājas, teiksim, ar Nacionālās apvienības pozīciju vai ZZS priekšlikumiem.

Vērojumi varbūt pareizi, bet jāatzīst neierastus darba

apstākļus. Iesaistījām augsta līmeņa ekspertus, Satversmes komentētājus, kuri ziņoja cilvēkiem saprotamā, ne juridiski sarežģītā formā, un klātesošajiem likās lietderīgi izklāstus klausīties, nevis spraukties pa vidu. Tagad politiķiem ir iespēja runāt, piekritot atzinumā rakstītajam, noraidot vai papildinot. Radītais nav zinātnisks traktāts, bet politisks dokuments, kur mans mērķis ir, lai tas nepaliek bez ievēšanas, lai lietas noved līdz galam.

Priekšlikumi par Valsts prezidenta lomas stiprināšanu ir visai aktuāli. Tā nav tikai juridiska konstrukcija. Savulaik prezidenti Vaira Viķe-Freiberga, Valdis Zatlers un Andris Bērziņš iesniedza diezgan fundamentālus grozījumus, lai nostiprinātu prezidenta lomu. Tos noraidīja, nomulēja vai noraka. Būtiskākie no tiem ir iekļauti atzinumā, par kuru tagad būs jālemj deputātiem.

Atzinuma sagatavošanas laikā esmu konsultējies ar tiesību autoritātēm. Par nacionālo drošību un pilnvarām ārlietās – ar profesori Inetu Ziemeļi, par prezidenta atsevišķām funkcijām un aizvietošanu – ar valststiesību pamatlicēju Egilu Levitu. Un bijušo prezidentu un konstitucionālo ekspertu domas, kas izskanējušas darba grupas sēdēs, ir atradušas savu vietu atzinumā.

Ko šoreiz jūtat politiski – partijām interesē mainīt prezidenta vēlēšanu kārtību? Vai tiks paiets pusceļš, piekritot, ka vēlēšanām piesaista arī 100 pašvaldību pārstāvju? Vai, kā minēja profesore Kreituse, politiķi neko negribēs pieņemt un arī turpmāk augstais amats būs partiju tirgus objekts, ko pa vecam vēlē Saeima un kur jāsalasa 51 balss?

Kāda nu kurai partijai būs stratēģija. Torpedēt vai atbalstīt ieteikumus. Manuprāt, galvenais ir palielināt Valsts prezidenta legitimitāti un maksimāli atgriezt tautas ticību mūsu valsts pamatvērtībām. Tautai piešķirt tiesības vēlē prezidentu, tas ir veids, kā cilvēki var kaut ko ietekmēt pašī. Pašvaldībā pilsoņi ievēl ļoti pietuvinātu varu, parlamenta vēlēšanās tas izpaužas daudz mazāk. Prezidentālajās vēlēšanās vairākums parasti saka izšķirošo vārdu otrajā kārtā, kad palikuši divi istie kandidāti, kam cilvēki uzticas.

Atzinumā lieku priekšā variantu, ka, izraugot valsts galvu, iesaista pašvaldību deputātus. Līdzīgi ir Vācijā, kur balso abu Bundestā-

ga palātu deputāti un tāda paša skaita federālo zemju locekļi. Tomēr lielākajā daļā valstu ir modelis, ka tauta tiešā veidā balso par valsts vadītāju. Es iesaku "pusoli" – ar pašvaldību līdzdalību, jo tas vienlīdz ir labāks variants par esošo, un cilvēkos palielinātu ticību nacionāli demokrātiskai valstij. Par to jādodom Saeimai, kurai uzticības reitings ik gadu slīd uz leju.

Kas būs tie 100 pašvaldību delegāti prezidenta elektoru kolēģijā?

To nevar Satversmē aprakstīt. Tas nosakāms atsevišķi.

Vai 200 elektori Latvijas prezidentu vēlē ar 2/3 vairākumu?

Tā vajadzētu būt. Atkal – tautas balsojums ir vienkāršāks. Amatā nokļūst kandidāts, kas saņem vairāk par pusi balsu. Pārējos ievēšanas modeļos lielākoties nepieciešams kvalificētais vairākums. Latvijā par to jādiskutē, ja vismaz tiks līdz atzīnai, ka pašreizējā kārtība jāmaina.

Man pat liekas tā: ja tiesām nespējam virzīties uz priekšu un visu atstājam, kā ir, varbūt prātīgi, ja prezidenta institūciju, kurā tērē ievērojamus līdzekļus, likvidē, un valsts galvas funkcijas pārņem Saeimas priekšsēdētājs. Turklāt Valsts prezidentu nevajadzētu no amata atbrīvot bez jebkāda pamatojuma un juridiskas argumentācijas. Mūsu prezidentes Vairas Viķes-Freibergas vārdiem, kā tādu suni, kas neklausā saimniekam! Mūsu prezidentu līdzīgi kā citās valstīs vajadzētu atlaist vienīgi pēc impīčmenta procedūras (izvērtēšanas), tās neesamība ir būtisks Satversmes trūkums, arī politiskā neatbildība ir vien vienīgs kalambūrs. Prezidents var rosināt atlaist Saeimu un nebūt politiski atbildīgs – tas nav pareizi un maldinoši. Mūsu valstī šī politiskā neatbildība ir izplatījusies kā sērga un tai jādara gals. Jāsāk ar šā jēdziena svītrosāšanu no Satversmes – lai nejauc galvu...

Pašvaldību cilvēki justos pagodināti, pieņemot "dāvanā" tiesības balsot par prezidentu.

Reālā situācija ir tāda, ka centrālā vara ļoti tāla, un tas, ko domā politiķi, no tā, ko domā tauta, ļoti stipri atšķiras...

...plaisa starp varu un sabiedrību.

Bezdzibenis! Politiskā elite aizņemta, nodrošinot kārtējos "tekošos" maksājumus un nevis būvē jaunus

ceļus, bet lāpa bedres. Gan tiešā gan pārnestā nozīmē. Varai nav lielu valstisku mērķu. Tikmēr cilvēki prasa efektīvāku, atbildīgāku varu. Politikā it kā pat saprot to, bet nekādas pārmaiņas nenotiek! Tūlīt pēc valsts atjaunošanas bija pārveidojumi, tālākā gaitā – miņāšanās uz vietas. Stāties pēc kārtas visos starptautiskajos veidojumos vai pildīt visus Eiropas Savienības rīkojumus nevar būt valsts mērķis. Tas ir ļoti riskants, draudīgs modelis valsts pastāvēšanai – dzīve bez pārmaiņām, stagnācija.

Tam var piekrist, un Kaktiņa kungs ar diagrammu pierādīs – 80% pilsoņu vēlas pārmaiņas, kaut vai tiesības vēlē prezidentu. Bet cilvēkos iestājas atslābums. Ko līdz runāt, ja nekas nenotiek. Vairbūt "atdzišanas" iemesls apstākļi, ka pēdējie Saeimas vēlētie prezidenti ir pabālas personas, bet tad tam vajadzētu jundīt jaunu sparū – dodiet pilsoņiem tiesības vēlē, pilsoņi ievēlēs labākus!

Lai varu padarītu efektīvāku, ir tikai divi iespējamie varianti: stiprināt premjera vai prezidenta institūciju. Abos gadījumos tas saistīts ar pilnvaru paplašināšanu, un abi ir pietiekami labi virzieni. Bet Saeima šais virzienos lēmumus nepieņem.

Es pievienotu trešo varas efektīvizēšanas variantu, uz ko pastāv tauta un ko darba grupas sēdēs uzsvēra juristi, – jāmaina Saeimas ievēlēšanas kārtība.

Arī to runā un vajadzētu darīt sen. Problēma vien, ka nepietiek ar Saeimas lēmumu – proporcionālais vēlē-

“Vējoņa kungs ir Lielais Noslēpums! Viņam joprojām ir iespēja nosvērties uz vienu vai otru pusi.

šanu modelis ir iekļuvis ne tikai Satversmē, kuru, lai grozītu, vajag 2/3 deputātu balsu, bet ir nostiprināts ar 77. pantu, kas paredz tautas nobalsošanu, lai to grozītu.

Kur problēma? Tauta nobalsos ar absolūtu pārsvaru!

Bet organizēšanā jāiesaistās kādam politiskam spēkam, jāliek lietā līdzekļi, tajā skaitā finanšu. Ir jāgrib un jādara – es neredzu spēku, kas to uzņemtos.

Partijas grib ievēlēties tā, kā pašām tik.

Tieši tā! Jebkura jauna situācija biedē. Labāk virzīties pa pārbaudītiem ceļiem.

Levita kungs vairākkārt runājis, ka bezpartijiskajiem vispār nav iespēju uzstādīt listes, kandidātus parlamenta vēlēšanās. Tas nav anti-konstitucionāli, ka varu sagrābj tikai partijas?

Piekritu Egilam Levitam. Vēlēšanu likums neparedz bezpartijiskajiem izvirzīt sarakstus, turklāt Saeimas vēlēšanās drīkstēs piedalīties partijas ar ne mazāk kā 500 biedriem. Pie varas nokļūs vēl šaurāks loks. Patiesībā aizliegums piedalīties partijām, kurām nav 500 biedru (lai reģistrētu, vajag 200) un kuras reģistrētas vismaz gadu pirms vēlēšanām, kā ar cementu iemūrē esošo stagnāciju kā kapakmeni tautvaldībā. Kontekstā ar aizliegumu bezpartijiskajiem būt politiski aktīviem

mums rada būtisku demokrātijas pārkāpumu.

Nē, par 500 biedriem pareizi. Bet par bezpartijiskajiem runājot – ir vairāk nekā miljons bez tiesībām ievēlēties ārpus partijas listes!

Taisnība, bet Saeimas vēlēšanu sistēmas maiņa nebija manis vadītās grupas problemātika. Tas, ko jūs sakāt, patiesībā būtu ļoti vajadzīgs Satversmes grozījums un mēs, pārejot uz jaukto vēlēšanu modeli, tautai sniegtu nevis "nezināmos" sarakstu politiķus, bet arī politiķus, kuri būtu tirdīti kā indivīdi.

No sēdēs runātā uztvēru citu problēmu – konstitūcijā nav prezidenta impīčmenta, atsaukšanas procedūras skaidrojuma. Tas ir svarīgi?

Ja prezidents ir spēcīgs, apveltīts ar ietekmi, tad problēma būtu nozīmīga. Mūsu gadījumā ievēlētā pirmā persona var ielīst pilī, aizslēgt vārtus un reizi gadā sveikt jaunatni un darbaļaudis no balkona. Tautas vēlēts prezidents, lai cik viņam pilnvaru, bet ar tautas doto mandātu drošāk varētu patramdīt gan neizdarīgu valdību, gan Saeimu. Saeima vēlas tikt tramdīta? Nē! Tiklab tas attiecas uz premjera pilnvarām. Nu ko mūsējais var izdarīt kādai ministrijai, kur katru vada partijas krāsās iekrāsojies ministrs, kurš saņem norādījumus no savas valdes? Taču situāci-

jas labošana lielā mērā atkarīga no pirmo personu aktivitātes. Gan Viķei-Freibergai, gan Zatlēram, gan Bērziņam bija priekšlikumi, ar ko viņi vērsās pie parlamenta dažādos jautājumos. Ja manis gatavoto atzinumu sāk virzīt pa likumdošanas iestādes ceļiem, kādā brīdī bumbu var iespert prezidenta laukumā. Ko viņš pats vēlas mainīt?

Vējoņa kungs nav izteicies par prezidenta lomā stiprināšanu?

Vējoņa kungs ir Lielais Noslēpums! Viņam joprojām ir iespēja nosvērties uz vienu vai otru pusi. Līdz šim viņš ir galvenokārt aktualizējis valsts drošības un aizvietošanas problemātiku.

Baloža kungs, ko prognozējat lasītājiem? Kādas pārveides var notikt?

Izņemot atsevišķus politiskus, nav bijusi daudzu vēlmē Latviju pārveidot par prezidentālu republiku. Nav arī sevišķa pašu premjeru un prezidentu griba iegūt amatā lielākas pilnvaras. Tomēr skatos pozitīvi uz iespēju palielināt prezidenta pilnvaru apjomu. Uzskatu, ka vara arī pašreiz varētu būt efektīva. Bet – nav! Tas varētu spiest politiskās aprindas meklēt risinājumus. Plus tautas balsis, kas iebilst pret prezidenta ievēlēšanu zoodārzā, slepenos darījumos.

Zinu par bažām, ka naudas vara noteiks prezidenta izvēli arī tad, ja balsos tauta. Bažas ir vienmēr! Bet uzskatīt esošo modeli par ideālu – nevaru. Pateikt, ka tauta nedrīkst vēlē prezidentu, nesaprot, kā balso – tas, manuprāt, ir prettātiski un nedemokrātiski. Es tam nekad nepiekritīšu! Šādi uzskati apšauba un izskalo pašu mūsu valsts pamatu.